

Tomas Kačerauskas

(Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva)

FENOMENOLOGIJA LIETUVOJE

Pastaba: šis pranešimas yra parengtas šiuo metu bendrai Tomo Kačerausko (Vilniaus Gedimino technikos universitetas) ir Arūno Sverdiolo (Kultūros, filosofijos ir meno institutas) spaudai rengiamo straipsnio „Fenomenologija Lietuvoje“ pagrindu

Nors profesionaliai filosofijai Lietuvoje – penki šimtai metų¹, 20 a. Lietuvos filosofija augo kartu su fenomenologinės tradicijos recepcija. Lietuvoje yra ir analitinės filosofijos² daigų, tačiau dauguma Lietuvos filosofų save kildina iš kontinentinės tradicijos, kurioje vyrauja fenomenologinė, hermeneutinė bei egzistencinė mintis. Kadangi postmoderni filosofija išsišakojo iš fenomenologijos kaip jos atsvara, šie vėjai neaplenkė ir Lietuvos. Lietuvos filosofija ne tik auga, veikiant fenomenologijai ir kartu su ja, Lietuvos filosofija yra savita ir įdomi tiek, kiek įveikia šią tradiciją, kuriai savo ruožtu galėtų suteikti naujų atspalvių. Fenomenologija – tiek Vakarų Europoje, tiek Lietuvoje – nuolat plėtojasi, kūrybiškai tęsdama E. Husserlio ir M. Heideggerio tradiciją, kuri besikeičiančio gyvenamojo pasaulio (*Lebenswelt*) ir tautinio sambūvio (*Mitsein*) sąlygomis įgauna vis naujų bruožų.

Tiek Lietuvoje, tiek Vakaruose apie fenomenologiją galima kalbėti ir siaurąja, ir plačiąja prasme. Dauguma tyrinėtojų sutaria dėl fenomenologijos ištakų (E. Husserlis, M. Heideggeris), akivaizdžios ir jos sąsajos su egzistencijos filosofija (M. Heideggeris, K. Jaspersas, J.–P. Sartre'as, N. Berdiajevas), egzistencine teologija (R. Bultmannas, G. Marcelis, E. Jüngelis), hermeneutika (H. G. Gadameris, P. Ricœuras), dialogo filosofija (M. Buberis). Kyla klausimas, ar tokie filosofai kaip E. Levinas, J. Derrida, S. Žižekas, kurie išaugo iš fenomenologinės tradicijos, taip pat laikytini fenomenologais?

Kadangi branginame kiekvieną Lietuvos fenomenologą, kurių nėra daug, stengsimės paminėti kiekvieną, kurio tyrimai bent kiek siejasi su fenomenologinėmis prieigomis. Minėjome, kad filosofijos branda gali būti vertinama pagal jos autonomiją vyraujančios mokyklos atžvilgiu. Šia prasme „grynoji“ fenomenologija, pincetu narstanti Husserlio palikimą, mūsų supratimu, ir nereikalinga, ir nenaudinga. Fenomenologijos jėga pasireiškia jos kūrybiniu užtaisu, kuris sujudino ne tik filosofiją, bet ir kitus humanitarinius bei socialinius mokslus. Kai fenomenologija liausis plėtojusi, turėsime Vakarų minties faktą,

¹ 1579 m. įsteigto Vilniaus universiteto vienas iš dviejų pirmųjų fakultetų – Filosofijos.

² Ryškiausi jos atstovai: Evaldas Nekrašas, Rolandas Pavilionis, Marius Povilas Šaulauskas, Nijolė Lomanienė.

kuri tegalima tyrinėti istoriškai. Mūsų požiūriu, tai – dar gyva tradicija, prie kurios plėtotės, viliamės, prisidės ir Lietuvos mintis. Taigi fenomenologiją Lietuvoje traktuosime plačiąja ir gyvąja prasme.

Nors paprastai fenomenologams padeda susitelkti tam tikslui įsteigti žurnalai, Lietuvoje padėtis kitokia. Seniausias ir iki pat 1990 m. vienintelis pokarinis filosofinis žurnalas *Problemos* (eina nuo 1968 m., leidėjas – Vilniaus universitetas) buvo ir lieka įvairių filosofijos kryptių autorių ruporas. Turint omeny Lietuvoje vyraujančią filosofijos kryptį, tenka pripažinti šio žurnalo nuopelnus skleidžiant fenomenologijos idėjas. Toks pat margas ketvirtinis žurnalas *Logos* (leidėjas – *Dalia Marija Stančienė*), nors pastaraisiais metais pasirodė teminiai jo numeriai, skirti Levinui, Derrida, Dovydaičiui. Ketvirtiniame žurnale *Filosofija. Sociologija* (leidėjas – Lietuvos mokslų akademija) nuo 1990 m. iki 2004 m. sugyveno ne tik įvairūs filosofiniai, bet ir sociologiniai (tiek teoriniai, tiek empiriniai) tekstai. Pastaruoju metu iš šios eklektikos žurnalas išaugo: per metus išleidžiami 2 sociologiniai ir 2 filosofiniai numeriai. Pastarieji – vien teminiai, dažniausiai fenomenologiniai. Tą pačią teminių tyrimų kryptį pasirinko nauji filosofiniai žurnalai: metinė *Atėnė* (leidėjas – Kultūros, filosofijos ir meno institutas) ir ketvirtinė *Santalka* (leidėjas – Vilniaus Gedimino technikos universitetas), kurio du numeriai per metus skiriami filosofijai. Daugiau ar mažiau fenomenologinę kryptį išlaiko ketvirtinis žurnalas *Žmogus ir žodis*, kurio vienas numeris per metus skiriamas filosofijai. Tarpdalykinis gerąja prasme metinis žurnalas su semiotine pakraipa – *Baltos lankos*. Taigi Lietuvos filosofinėje periodikoje ryškėja dvejopos tendencijos: filosofijos sąmonėjimo (atsiskyrimo nuo kitų mokslų, pvz. sociologijos) ir telkiančio vaidmens suvokimo (temų generavimas teminiuose numeriuose). Abi šias tendencijas padeda suderinti fenomenologinės atvirumo ir nukreiptumo nuostatos.

Lietuvoje pirmasis apie fenomenologiją ir iš dalies fenomenologiškai pradėjo rašyti *Vosylius Sezemanas* (1884–1963). Jis atkreipdavo dėmesį ir atsiliepdavo į E. Husserlio, M. Geigerio, M. Schelerio, M. Heideggerio, E. Stein ir kitų naujausius veikalus, vos jiems pasirodžius. *V. Sezemanas* parašė straipsnius *Fenomenologija, Husserl ir Heidegger Lietuviškai Enciklopedijai*. Savo gnoseologijos ir logikos tyrinėjimuose jis, be kita ko, rėmėsi E. Husserlio *Idėjomis* ir *Loginiais tyrinėjimais*, M. Schelerio, A. Pfänderio veikalais³. Gana ryški yra stambiausio *V. Sezemano* veikalo – *Estetikos*⁴ – fenomenologinė perspektyva,

³ Vosylius Sezemanas. *Raštai. Gnoseologija*. - Vilnius: Mintis, 1987. Kitų, neperspausdintų jo darbų išsamiausia bibliografija: Juozas Tumelis. 1984. „Sezemaniana (Medžiaga Vosyiliaus Sezemano bibliografijai)“, *Problemos* 32. Rankraštiniai Sezemano filosofiniai tekstai nurodyti ir trumpai apibūdinti: *Lietuvos filosofinės minties šaltiniai*, t. 2. - Vilnius: Mintis, 1991.

⁴ Sezemanas, V. 1970. *Estetika*. Vilnius: Mintis.

o knygelėje *Laikas, kultūra ir kūnas*⁵ suformuluotos temos iki šiol lieka fenomenologų dėmesio centre⁶.

Kitas to paties Vytauto Didžiojo Universiteto Humanitarinio fakulteto filosofijos profesorius *Izidorius Tamošaitis* (1889–1943) rėmėsi M. Schelerio idėjomis, jį gausiai cituodavo ir atpasakodavo dėstydamas filosofijos įvadą, etiką ir socialinę filosofiją, rašydamas straipsnius įvairiais filosofijos ir pasaulėžiūros klausimais⁷. Tačiau *I. Tamošaičio* fenomenologijos recepcija buvo perdėm paviršutiniška ir eklektiška. Daug nuoseklesnis buvo jo mokinys *Kazys Dausa* (g. 1906), patyręs M. Schelerio įtaką ir parašęs diplominį darbą apie jo antropologiją, taip pat keletą straipsnių⁸, bet vėliau nebesireiškęs.

Daug plačiau Lietuvoje pasklido egzistencializmas, kurį *Algis Mickūnas* ir Dawidas Stewartas tamptariai sieja su fenomenologija, iš esmės laikydami jį pastarosios atmaina⁹. *Juozas Girnius* (1915–1994) pirmasis pradėjo sistemingai ir akademiškai gilintis į M. Heideggerio filosofiją: parašė solidų diplominį ir kartu licenciato darbą bei kelis straipsnius apie egzistencializmą. Jis Freiburge klausėsi M. Heideggerio paskaitų, o ruošdamasis rašyti daktaro disertaciją apie K. Jaspersą, su pastaruoju konsultavosi. (Beje, M. Heideggerio ir K. Jasperso studentais įvairiu laiku yra buvę ir daugiau lietuvių.) Egzistencinė filosofija yra autentiškas visos *J. Girniaus* kūrybos – jo žmogaus be Dievo bei žmogaus technikos amžiuje analizės, taip pat studijų pasaulėžiūros, visuomeninio gyvenimo, estetikos ir literatūros klausimais – pagrindas bei akiratis¹⁰. Egzistencialistu dažnai laikomas ir *Antanas Maceina* (1908–1987), ypač kalbant apie jo kūrybą po karo, nors jo filosofijos prielaidos yra gana įvairios¹¹. Egzistencializmas rūpėjo karo metu brendusiai kartai: anksčiau neregėto populiarumo susilaukė filosofiniai seminarai Vytauto Didžiojo Universitete, poetai skaitė ir svarstė Heideggerio *Būtį ir laiką*.

Fenomenologija ir egzistencializmas veikė Vakaruose studijavusią išeivių kartą. *Vincentas Vyčinas* (g. 1918) anglų kalba išleido kelias knygas, kuriose dėsto ir vis

⁵ Sezemanas, V. 1935. *Laikas, kultūra ir kūnas (Šių dienų kultūros uždaviniams pažinti)*. Kaunas: Spaudos fondas.

⁶ Žr.: Sverdiolas, A. 1986. „Kultūra ir laikas (Skaitant vieną V. Sezemano studiją)“, in *Veidai-85*. Vilnius: Vaga, 1986.

⁷ Izidoriaus Tamošaičio ir kitų fenomenologijos klausimais Lietuvoje prieš karą rašiusiųjų apypilnes bibliografijas žr.: Mikelaitis, G. (sud.) 1991. *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 2. Vilnius: Mintis.

⁸ Dausa, K. 1935. „Makso Schelerio filosofinės antropologijos bruožai“ in *Etanas*, t. 3.

⁹ Mickūnas, A., Stewart, D. 1994. *Fenomenologinė filosofija*. Vilnius: Baltos lankos.

¹⁰ Juozo Girniaus išsamios bibliografijos neturime. Orientuotis jo raštuose geriausiai padeda „Autobiografija“ su įdomiomis autoriaus pastabomis, išspausdinta: Girnius, J. 1991. *Raštai*, t. 1. Vilnius: Mintis.

¹¹ Antano Maceinos bibliografijos nėra. Pradėtų leisti *Raštų* trečiajame tome išspausdinta trilogija *Cor inquietum* (Maceina, A. 1990. *Kaštai*, t. 3. Vilnius: Mintis). Egzistencinei filosofijai, paveiktai hermeneutikos, skirtinos Maceinos knygos: Maceina, A. 1976. *Religijos filosofija*. Putnam: Krikščionis gyvenime; Maceina, A. 1979. *Filosofijos kilmė ir prasmė*. Roma: LKMA; Maceina, A. 1981. *Asmuo ir istorija*. Southfield, MI: Ateitis; Maceina, A. 1985. *Dievas ir laisvė*. Oak Lawn, IL: Ateitis ir kai kurie kiti tekstai.

savarankiškiau plėtoja Heideggerio idėjas¹². Jo pirmosios knygos *Žemė ir dievai. Įvadas į Martino Heideggerio filosofiją* sutrintas ir prirašinėtas pastabų egzempliorius Maskvos Lenino bibliotekoje liudija, kad ne vienas ten sėmėsi žinių apie Heideggerio filosofiją iš šios sistemiškos apybraižos. Deja, Vilniaus bibliotekose jo knygų nebuvo ir nėra. V. Vycinas yra rašęs ir lietuvių spaudoje¹³. Šiek tiek lietuviškai rašo ir *Algis Mickūnas* (g. 1933), nors svarbiausi jo darbai taip pat pasirodė kitomis kalbomis¹⁴. Verta paminėti ir *Alphonso Lingt*¹⁵, kuris nors ir nerašo lietuviškai, noriai pripažįsta savo lietuviškas šaknis ir dažnai lankosi Lietuvoje, prisidėdamas prie fenomenologinės minties plėtotės. Jo mintis švytuoja tarp fenomenologijos ir kultūrinės antropologijos, jis ypač daug dėmesio skirai tapatumo problemai. Egzistencializmas yra suformavęs daugelio pokario metais brendusių išeivijos

¹² Vycinas, V. 1961. *Earth and Gods*. The Hague: Martinus Nijhoff. Kitos jo knygos: Vycinas, V. 1966. *Greatness and Philosophy (An Inquiry into Western Thought)* The Hague: Martinus Nijhoff; Vycinas, V. 1972. *Search for Gods*. The Hague: Martinus Nijhoff; Vycinas, V. 1973. *Our Cultural Agony*. The Hague: Martinus Nijhoff.

¹³ Su fenomenologija siejasi straipsniai: Vycinas, V. 1970. „Martyno Heideggerio filosofija“, *Aidai*, 6, 8, 9; Vycinas, V. 1977. „Heideggerio kultūrinė reikšmė“, *Aidai*, 5, 6; Vycinas, V. 1974. „Mitinė etika Heideggerio filosofijos principų šviesoje“, in *LKMA Suvažiavimo darbai*, t. 8. Roma: LKMA; Vycinas, V. 1975. „Būtis ir žodis Heideggerio mąstyme“, in *Lituanistikos Instituto 1973 metų Suvažiavimo darbai*. Chicago, 1975; Vycinas, V. 1979. „Mitinis lietuvių pasaulis“, in *Lituanistikos Instituto 1977 metų Suvažiavimo darbai*. Chicago; Vycinas, V. 1984. „Asmenybiškumas Ibseno dramose. Peeras Gyntas“, *Aidai*, 4, 5; Vycinas, V. 1990. „Aisčių mitinės buities prasmė“, in *LKMA Suvažiavimo darbai*, t.13. Roma: LKMA; Vycinas, V. 1990. „Žmogus ir technika“. *Filosofija, sociologija*, 1; Vycinas, V. 1991. „Mano gyvenimo ir minties raida“, *Naujasis židinys*, 11-12.

¹⁴ Kartu su Josephu J. Pilotta Algis Mickūnas parašė knygą: Mickūnas, A., Pilvota, J. 1990. *Science of Communication: its Phenomenological Foundation*. Lawrence Erlbaum; jis redagavo ir išvertė į anglų kalbą kelias fenomenologines knygas. Suminėsim tik svarbesnius jo šios srities straipsnius: Mickūnas, A. 1975. „Veikla ir istorinis laikas“, *Metmenys*, 30; Mickūnas, A. 1980. „Hermeneutinė kontroversija“, *Metmenys*, 39; Mickūnas, A. 1987. „Conscience and Value“, *Listening*, vol. 22, No. 1; Mickūnas, A. 1987. „The Transcendental Awareness: Husserl and Theology“, *Journal of Religious Studies*, vol. 13, No. 1; Mickūnas, A. 1986. „Язык и современная герменевтическая философия“, in *Язык. Наука. Философия*, сост. Р. Павленис. Вильнюс: АН Лит. ССР; Mickūnas, A. 1987. „The Vital Connection“, in *Analecta Husserliana*, vol. 23. Kluwer Academic Publishers; Mickūnas, A. 1989. „The Context of Praxis“, in *Phänomenologie der Praxis im Dialog zwischen Japan und den Weste*, ed. H. Kojima. Königshausen und Neuman; Mickūnas, A. 1989. „Moritz Geiger and Aesthetics“, in *Analecta Husserliana*, vol. 26. Kluwer Academic Publishers; Mickūnas, A. 1990. „Postmodernity and Democracy“, in *Post Modernism*, ed. J. Murphy. Meerut India: Anu Books; Mickūnas, A. 1991. „Technology and Liberation“, in *Lifeworld and Technology*, ed. T. Casey. University Press of America; Mickūnas, A. 1991. „Politics, Communication and Philosophy“, *Review Journal of Philosophy and Social Sciences*, vol. 27. Meerut India: Anu Books; Mickūnas, A. 1991. „Landgrebe's School of Phenomenology“, in *Analecta Husserliana*, vol. 36. Kluwer Academic Publishers; Mickūnas, A. 1992. „Postmodernizmas ir teologija“, *Metmenys*, 62 (perspausdinta: *Literatūra ir menas*, 1992 spalio 3 ir 10); Mickūnas, A. 1992. „Magic and Technological Culture“, in *Consciousness and Culture*, ed. E. M. Kramer. Greenwood Press; Mickūnas, A., Lozano, E. 1992. „Gebser and Pedagogy: The Integral Difference“, in *Consciousness and Culture*, ed. E. M. Kramer. Greenwood Press; Mickūnas, A. 1992. „The Public Domain“, in *Open Institutions*, eds. J. Murphy and D. Peck. Praeger; Mickūnas, A. 1993. „Phenomenology of Zen“, in *Japanese and Western Phenomenology*, eds. H. Kojima, L. Embree. Kluwer Academic Publishers. Žr. taip pat: „Kodėl ten aš? “ (Algį Mickūną kalbina Arūnas Sverdiolas). *Baltos lankos*, 1992, 2.

¹⁵ Svarbiausios A. Lingio knygos: *Escences: Eros and Culture* (1984), *Libido: The French Existential Theories* (1985), *Phenomenological Explanations* (1986), *Deathbound Subjectivity* (1989), *The Community of Those Who Have Nothing in Common* (1994), *Abuses* (1994), *Foreign Bodies* (1994), *Sensation: Intelligibility in Sensibility* (1995), *The Imperative* (1998), *Dangerous Emotions* (1999).

rašytojų ir mokslininkų humanitarų mąstyseną. Be egzistencializmo sunku suvokti apie *Santarą–Šviesą* besispiečiančių intelektualų pasaulėžiūrą.

Lietuvoje sovietiniu laikotarpiu egzistencializmo, ypač egzistencializmo kaip literatūrinio judėjimo įtaka kultūrai buvo gana ryški, nors apibrėžtų formų ir neigijo. Apie egzistencinę filosofiją pirmasis pradėjo rašyti *Jonas Repšys* (1930–1976)¹⁶. Nekalbant apie tuos, kurie fenomenologiją ir egzistencializmą kritikavo dėl ideologinės konjunktūros, nepažindami šaltinių, atkreiptinas dėmesys į vėliau nusidriekusią eilutę filosofų, dalykiškai nagrinėjusių vieną ar kitą fenomenologijos aspektą.

Disertacijas fenomenologijos klausimais parašė *Arvydas Šliogeris* (g. 1944), *Tomas Sodeika* (g. 1949), *Zenonas Norkus* (g. 1958), *Audronė Žukauskaitė* (g. 1968), *Arūnas Mickevičius* (g. 1965), *Nerijus Milerius* (g. 1971), *Vytautas Rubavičius*, *Mintautas Gutauskas*, *Tomas Kačerauskas* (g. 1968), *Saulenė Pučiliauskaitė*, *Danutė Bacevičiūtė*, *Arūnas Gelūnas* (g. 1968). Be šių autorių fenomenologines ir hermeneutines temas savo knygose bei straipsniuose plėtoja *Arūnas Sverdiolas* (g. 1949), *Marius Povilas Šaulauskas* (g. 1961), *Dalius Jonkus* (g. 1965), *Gintautas Mažeikis*, *Jūratė Baranova*, *Rita Šerpytė*, *Kęstutis Dubnikas*.

A. Šliogeris – bene vaisingiausias Lietuvos filosofas, išleidęs 10 knygų, paskutinės (*Niekis ir esmas*) apimtis – per 1200 puslapių. *A. Šliogeris* savo knygose ir gausiuose straipsniuose remiasi solidžiu egzistencinės filosofijos pagrindu, jau nuo savo antrosios disertacijos *Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas* (1985) jis deda daug pastangų šią filosofiją savarankiškai apmąstyti ir įveikti.¹⁷ Jo knyga *Būtis ir pasaulis* išleista vokiečių kalba. Jeigu kūrybingumą, plėtojant filosofinę tradiciją laikytume svarbiausiu kriterijumi, *A. Šliogeriui* atitektų iškiliausio Lietuvos fenomenologo laurai. Beje, savo kūryboje jis skiria svarbų vaidmenį kūrybingam mąstymui, filosofijos ir poezijos sąlyčiui. Apmąstydamas nuolat kintantį žmogaus pasaulį, mus supančius daiktus ir kalbos bei egzistencijos artumą, *A. Šliogeris* išlaiko dėmesį pamatiniais metafizikos klausimams. Kaip ir Heideggeris, kurio jis yra žymiausias vertėjas ir interpretatorius Lietuvoje, *A. Šliogeris* simpatizuoja Aristoteliui. Taigi *A. Šliogerio* minties horizontas nepaprastai platus.

¹⁶ Repšys, J. 1966. „Kai kurie metodologiniai žmogaus koncepcijos klausimai M.Heidegerio filosofijoje“, *Filosofija*, t. 7; Repšys, J. 1972. „K.Jaspersas ir egzistencializmo socialinės bei teorinės prielaidos“, *Problemos*, 9; Repšys, J. 1972. „Žmogaus koncepcija K.Jasperso filosofijoje“, *Problemos*, 10; Repšys, J. 1974. „S.Kjirkegoras ir egzistencializmas“, in *Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija*. Vilnius: Mintis; Repšys, J. 1976. „Tradicinės ontologijos humanizacija M.Heidegerio filosofijoje“, *Problemos*, 1976, 18; Repšys, J. 1980. „Dorovinis asmenybės tobulėjimas ir egzistencializmas“, in *Etikos etiudai - 4*. Vilnius: Mintis.

¹⁷ Jis išleido knygas: Šliogeris, A. 1985. *Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*. Vilnius: Mintis; Šliogeris, A. 1988. *Daiktas ir menas*. Vilnius, Mintis; Šliogeris, A. 1990. *Būtis ir pasaulis*. Vilnius: Mintis; Šliogeris, A. 1992. *Sietuvos*. Vilnius: Mintis; Šliogeris, A. 1992. *Post scriptum*. Vilnius: Regnum; Šliogeris, A. 1996. *Transcendencijos tyla*. Vilnius: Pradai; Šliogeris, A. 2005. *Niekis ir Esmas*. Vilnius: Apostrofa, 2005 ir nemaža straipsnių. Be to, Arvydas Šliogeris sudarė kelių autorių knygą: Šliogeris, A. (sud.) *Egzistencinė filosofija: istorija ir dabartis*. Vilnius: Mintis, 1981.

A. Sverdiolas – vienas iš nedaugelio Lietuvos filosofų, kuriančių filosofiją, ne vien ją „tyrinėjančių“. Savo tekstuose jis plėtoja hermeneutinę ir fenomenologinę tradiciją, kurią papildė naujais bruožais. Jei kada susiformuos lietuviškosios hermeneutikos mokykla, ji pirmiausia bus siejama su A. Sverdiolo vardu. Lietuviškų bruožų šiai tradicijai teikia ne vien interpretuojami Lietuvos kultūros – praeities ar dabarties – reiškiniai, bet savita žiūra, nulemta mūsų kultūrinės aplinkos. Kita vertus, autorius išlaiko mąstytojo distanciją nagrinėjamų reiškinių atžvilgiu, pateikdamas originalias išvalgas ir taip išplėsdamas skaitytojo akiratį ar net savivoką. Mano (T. K.) galva, šiuo vaisingu keliu turi būti nukreipti Lietuvos filosofiniai tyrinėjimai, ne į knaisiojimąsi po fenomenologijos klasikų veikalus. Bet koks knaisiojimas slygotas mūsų žiūros ir kultūrinės aplinkos. Čia klausimas toks: ar mes pakankamai sąžiningi ir sąmoningi, kad 1) tai pripažintume ir 2) „klasikų“ mintimis pasinaudotume vaisingai. Šiuo požiūriu A. Sverdiolas ir sąžiningas, ir sąmoningas, ir, galima pridurti, kūrybingas. Jo pavyzdžiu turėtų būti plėtojami Lietuvos filosofiniai tyrimai. Tik toks savitos interpretacijos, o ne „objektyvios“ restauracijos kelias įdomus pasauliui¹⁸.

T. Sodeika, jaunystėje tyrinėjęs R. Ingardeną (disertacija *Romano Ingardeno fenomenologinė ontologija* (1983)¹⁹), pagarsėjo fenomenologiniu „džiažavimu“ kultūrologiniuose žurnaluose (mažiau „moksliniuose“ nei mūsų minėti) ir fenomenologiniu pedagoginiu metodu, kurį drauge su J. Baranova pristato filosofijos vadovėlyje²⁰, skirtame gimnazijoms. Filosofuoti T. Sodeikai reiškia judėti trikampyje „teksto interpretacija–diskusija arba dialogas–meditacija“. Galima pridurti, kad jo interpretacijų horizonte – ne tik M. Husserlis, M. Scheleris ar M. Buberis, bet ir Mokytojas Eckhartas.

Z. Norkaus, mokslinę karjerą pradėjusio nuo fenomenologinių tyrimų (disertacija *Edmundo Husserlio logikos filosofija* (1984)²¹), didžiausi pasiekimai siejami su socialinių teorijų (M. Weberio) nagrinėjimu²². Prieš tai jis buvo padaręs lankstą į istorijos filosofiją²³. Tikėtina, kad formuotis šiam atviram požiūriui į įvairias disciplinas jam padėjo

¹⁸ Arūno Sverdiolo knygos: Sverdiolas, A. 1996. *Steigtis ir sauga*. Vilnius: Baltos lankos; Sverdiolas, A. 2002. *Būti ir klausti. Hermeneutinės studijos 1*. Vilnius: Strofa; Sverdiolas, A. 2003. *Aiškinimo ratas. Hermeneutinės studijos 2*. Vilnius: Strofa; Sverdiolas, A. 2006. *Lėkštutėlė lėkštelė*. Vilnius.

¹⁹ Sodeika, T. 1979. „Vertybė kaip ontologinė problema R. Ingardeno fenomenologijoje“, *Problemos*, 24; Sodeika, T. 1980. „Atsakomybės problema Romano Ingardeno etikoje“, in *Etikos etidai - 4*. Vilnius: Mintis; Sodeika, T. 1980. „R. Ingardenas – E. Huserlio transcendentalinio idealizmo kritikas“, *Problemos*, 25; Sodeika, T. 1981. „Ginčas dėl pasaulio racionalumo: R. Ingardenas ir A. Bergsonas“, in *Filosofija: Praeitis ir dabartis*. Vilnius: Mintis; Sodeika, T. 1981. „Fenomenologinė realizmo koncepcija ir neotomistinis realizmas“, in *Šiuolaikinė katalikybė: filosofija, ideologija, politika*. Vilnius: Mintis; Sodeika, T. 1981. „E. Huserlio fenomenologija“. In: *Egzistencijos filosofija: istorija ir dabartis*. Vilnius: Mintis.

²⁰ J. Baranova, T. Sodeika. 2002. *Filosofija*. Vilnius: Tyto Alba.

²¹ Norkus, Z. 1987. „Apie intencionalinius santykius, intencionalinius kontekstus ir E. Huserlio fenomenologiją“, *Problemos*, 37; Norkus, Z. 1989. „Grynoji sąmonė be Aš A. Gurvičiaus fenomenologijoje“, *Problemos*, 40.

²² Norkus, Z. 2000. *Max Weber und rational Choice*. Metropolis.

²³ Norkus, Z. 1996. *Istorika*. Vilnius: Taura.

fenomenologinė patirtis. D. Jonkus, atvirkščiai, savo mokslinę veiklą pradėjęs nuo scholastikos logikos nagrinėjimo, ryžtingai pasuko į E. Husserlio ir E. Finko kūrybos tyrimus. Be to, jis simpatizuoja ispanų (J. Ortega y Gassetas) fenomenologijai.

M. P. Šaulauskas savo darbuose taip pat neapsiriboja viena – hermeneutine – tradicija, kurią jis lygina su analitine filosofija. Be to, M. P. Šaulausko dėmesys krypta į informacinę visuomenę. Dėl šio plataus žvilgsnio išlošia ne tik analitinė filosofija ar sociologija, bet ir hermeneutika. Paakinta M. P. Šaulausko pavyzdžio, S. Pučiliauskaitė savo disertacijoje²⁴ tyrinėjo L. Wittgensteino kūrybos fenomenologinius aspektus.

A. Žukauskaitė peržengia fenomenologinę tradiciją kita kryptimi. Disertacijoje²⁵ ir pirmojoje savo knygoje²⁶ nagrinėjusi Heideggerį iš postfenomenologų (Levino, Derrida) pozicijų, antrojoje knygoje²⁷ ir vėlesnėse publikacijose ji linksta prie šiuolaikinės kultūros fenomenologinės (plačiąja prasme) interpretacijos. Panašiai A. Mickevičius savo disertacijoje²⁸ ir knygoje²⁹ nagrinėja F. Nietzsche'ę iš postfenomenologų (J. Deleuze'o, J. Derrida) pozicijų. Su postfenomenologų (E. Levino) požiūriu priversta skaitytis ir D. Bacevičiūtė, savo disertacijoje³⁰ tyrinėjusi E. Husserlio laiko sampratą.

V. Rubavičius bando padaryti tai, ko nepadarė H. G. Gadameris su J. Derrida, t. y. rasti bendrą hermeneutikos ir dekonstrukcijos vardiklį. Įdomiausia tai, kad jo išvalgos sąlygotos poetinio mąstymo. Darbuodamasis dviem frontais – poezijoje³¹ ir filosofijoje³² – jis plėtoja filosofinę eseistiką, taip pratęsdamas M. Heideggerio ir A. Šliogerio darbus. Panašiu keliu eina T. Kačerauskas, savo disertacijoje³³ ir knygoje³⁴ plėtojantis filosofinę poetiką kaip kūrybingą ir atvirą žiūrą, kurios šaknys – antikiniam (Aristotelis) mąstyme ir egzistencinėje fenomenologijoje bei hermeneutikoje (M. Heideggeris, E. Husserlis, H. G. Gadameris, P. Ricœuras). Remdamasis šia patirtimi, T. Kačerauskas toliau dirba prie kultūros fenomenologijos³⁵, kultūrą apmąstydamas kaip egzistencinio projekto kūrimą, kur pramanas

²⁴ Neteorinis kalbos mąstymas Wittgensteino filosofijoje (2003)

²⁵ Subjektyvumo metafizikos krizė: M. Heideggeris, E. Levinas, J. Derrida.

²⁶ A. Žukauskaitė. 2001. *Anapus signifikanto principo: dekonstrukcija, psichoanalizė, ideologijos kritika*. Vilnius: Aidai.

²⁷ A. Žukauskaitė. 2005. *Anamorfozės: nepamatinės filosofijos problemos*. Vilnius: Versus Aureus.

²⁸ Galios valia ir interpretacija F. Nietzsche's filosofijoje (1997).

²⁹ A. Mickevičius. 2004. *Galios ir interpretacija*. Vilnius: VU leidykla.

³⁰ Laiko sampratos transformacija šiuolaikinėje filosofijoje: E. Husserlis ir E. Levinas (2005).

³¹ V. Rubavičius išleidęs šešias poezijos knygas.

³² V. Rubavičius. 2003. *Postmodernusis diskursas: filosofinė hermeneutika, dekonstrukcija, menas*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla.

³³ *Filosofinė poetika XX a. filosofijoje* (2002).

³⁴ T. Kačerauskas. 2006. *Filosofinė poetika*. Vilnius: Versus Aureus.

³⁵ T. Kačerauskas. 2005. „Kultūros filosofija ir egzistencinė fenomenologija“, *Problemos*, 68: 32-40; T. Kačerauskas. 2005. „Laiko ir erdvės fenomenologija“ (rusų k.), in *Вопросы философии*, 12: 129-136; T. Kačerauskas. 2004. „Filosofinės poetikos paradigma“, *Problemos*, 65: 183-195; T. Kačerauskas. 2004.

ir tikrovė susilieja į vieningą žmogaus tikslų ir prasmių pasaulį. Taigi *T. Kačerauskas*, plėtodamas fenomenologinę tradiciją, išlieka Lietuvos fenomenologinės mokyklos (*A. Šliogerio*) mokiniu. Kitas *A. Šliogerio* mokinys *M. Gutauskas* disertacijoje³⁶ ir straipsniuose tyrinėja dialogo filosofiją ir jos sąsajas su hermeneutika.

N. Milerius, savo disertaciją³⁷ paskyręs *E. Husserlio* šūkio „arčiau daiktų“ plėtotei, pastaruoju metu domisi meno, būtent kino, fenomenologija. Ši tyrimų kryptis artima *A. Gelūnui*, kuris kartu ir fenomenologas, ir dailininkas. Dvejus metus praleidęs Japonijoje, jis atviras ne tik meno bei mąstymo, bet ir Vakarų bei Rytų tradicijų sankirtai³⁸.

Šiuolaikinės kultūros (ypač religijos) apraiškomis domisi *G. Mažeikis*, savo antrąją monografiją³⁹ paskyręs filosofinei antropologijai. Kaip ir *M. Heideggeris*, pasirinkęs provincijos (Šiaulių) universitetą, *G. Mažeikis* nesijaučia atskirtas nuo Lietuvos ir pasaulio fenomenologinio pulso: jis yra daugybės filosofijos renginių iniciatorius ir dalyvis. Religijos fenomenologiją tyrinėja *R. Šerpytė* ir *K. Dubnikas*. *R. Šerpytės* paskutiniai darbai skirti nihilizmo, kuriam daug dėmesio skyrė *M. Heideggeris*, apmąstymui⁴⁰. Sutelkdama dėmesį į egzistencijos problemas, *R. Šerpytė* plėtoja sąsajas tarp filosofijos ir literatūros. *K. Dubnikas* tyrinėja egzistencinę ir hermeneutinę teologiją. Jis palaiko fenomenologines iniciatyvas Vilniaus universitete⁴¹. *K. Dubniko* mokinys *M. Briedis* tyrinėja religijos fenomenologiją⁴² iš *P. Tillichio* mąstymo perspektyvos.

J. Baranova taip pat artima poetinei filosofijos kryptiai, kuriai pradžią davė vėlyvasis *M. Heideggeris*. Kaip ir *A. Šliogeris*, *V. Rubavičius*, *T. Kačerauskas*, ieškodama sąsajų tarp poezijos ir filosofijos, pirmoji filosofijos profesorė Lietuvoje rūpinasi išreikšti egzistencinį nerimą. Todėl galima teigti, kad poezijos ir filosofijos sąlytis – vyraujanti Lietuvos fenomenologijos tema, kuri reikalauja išplėsti ir filosofinės kūrybos sampratą. Kartu tai atspindi gyvą ir kūrybingą fenomenologinę mintį.

Pastaba: šis pranešimas yra parengtas Tomo Kačerausko (Vilniaus Gedimino technikos universitetas) ir Arūno Sverdiolo (Kultūros, filosofijos ir meno institutas) šiuo metu bendrai spaudai rengiamo straipsnio pagrindu „Fenomenologija Lietuvoje.“

„Egzistencinis humanizmas ir filosofinė poetika“, *Problemos*, 66: 125-133; *T. Kačerauskas*. 2005. „Daiktas ir egzistencija“ (vok. k.), in *Humanistyka i przyrodoznawstwo*, 11: 75-88.

³⁶ *Dialogo problema hermeneutinėje filosofijoje* (2002)

³⁷ *Kasdienis pasaulis ir savastis*.

³⁸ Disertacija *Naujoji tvarkos paradigma Nishidos ir Merleau - Ponty filosofijoje* (2001)

³⁹ *Gintautas Mažeikis*. 2004. *Filosofinė antropologija: analitika ir pragmatika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

⁴⁰ Habilitacinis darbas *Nihilizmo problemos Vakarų filosofijoje teorinės konfigūracijos* (2005)

⁴¹ *K. Dubnikas* – Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto dekanas.

⁴² Disertacija *Tikėjimo ir žinojimo problema P. Tillichio filosofinėje teologijoje* (2006)